

דבר בפני עצמו, והזבחים – שלמים. כמו 'ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים' וככה בכל מקום. והראיתי לו כי לא דבר נכונה, כי כתוב וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך. אז הודה על חטאתו שטען על האנשים נכבדים מכל הדורות הבאים' (אבן עזרא שמות כ,כא)

דף מח

'לא, דכולי עלמא דהיקש עדיף, ואמרי לך רבנן, תחתון הוא דגמר מעליון לאשם בכסף שקלים...' – יש לפרש: בעלמא הקש עדיף על גזרה-שוה, אבל כאן יש לנו ללמוד תחתון מעליון בלבד ולא עליון מתחתון [כי יותר פשוט ללמוד תחתון מעליון מאשר להפך, וכמו שכתבו בתוס' ד"ה אשכחן], ובכך נוכל לקיים הגזרה-שוה במלואה, ועדיף כך יותר מאשר לדרוש גם עליון מתחתון ותהא הג"ש למחצה. [ומשמע שגם רבי עקיבא מודה בעצם לסברה זו, אלא שאינו צריך ללימוד תחתון מעליון, כמבואר בגמרא] [וע"ע בשיטה מקובצת בד"א].

'שלא תאמר לא יהא ספיקו חמור מודאו, מה ודאו חטאת בת דנקא, אף ספיקו אשם בר דנקא' – ומשמיענו הכתוב שאכן ספקו חמור מודאו. וגם טעם יש בדבר, כפי שכתב הרמב"ן ז"ל (ויקרא ה,טו): 'וטעם אשם תלוי – מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא, מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים, ואילו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא. וקראו 'אשם' לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים, לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו – שמם יהיה בעונו, וזה טעם אשם הוא, אשם אשם לה' – יאמר, כי הקרבן הזה אף על פי שהוא בא על הספק – אשם הוא, כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות, ואם אולי חטא לו יענישנו...'. (וכן כתב רבנו יונה ריש ברכות. וכ"ה ברמ"א או"ח סוס"י תרג. וע' גם בשל"ה ראש השנה קמב; יומא קכא. וע"ע אבות דר' נתן ל; צדקת הצדיק (לר"צ הכהן) קכב; חכמה ומוסר (לרש"י ז"ל. ח"ב שלח); דעת חכמה ומוסר (לר"י ליבוביץ. ח"א קכו וח"ג סו).

וכבר כתב הרמב"ם ז"ל (בסוף הלכות תמורה. וע"ע בסוף הל' מקוואות) אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם [ובכלל החוקים – כל הקרבנות כולן, כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מעילה] – ראוי להתבונן בהם, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם – תן לו טעם.

'קבלה מנא לן, דכתיב ולקח הכהן מדם החטאת' – ושנה עליו הכתוב לעכב בשעירת יחיד (ויקרא ד,ל) ולקח הכהן מדמה באצבעו (זבח תודה). וגם בעולה נאמר לאחור השחיטה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם ומשמע שהוא במקום השחיטה ('זבח תודה' להלן. והביא שכן פרש הרמב"ם, ובוה יישב קושיית התוס' (בע"ב ד"ה קבלה) מנין שקבלה בעולה בצפון. וע"ע בשפת אמת שם). ועיכוב בעולה עדיין לא שמענו, ואמרו בגמרא להלן שני הסברים בדבר.

– כיון שאין כתוב 'צפון' בקבלה, אלא למדנו שהקבלה נעשית במקום השחיטה, הדין נותן שכשם שהשוחט קדשי קדשים בראש המזבח כשר כאילו שחט בצפון [לר' יוסי להלן נח. וכן הלכה], הוא הדין בקבלה שכשרה בראשו של מזבח (עפ"י חזו"א יז,א).

(ע"ב) 'לעכב מנא לן, דכתיב בכשבה וכתוב בשעירה' – ואולם בהכפלה זו אין די, וצריך לכתוב 'צפון' גם בשעיר נשיא – כי אילולא ריבוי נוסף הייתי אומר שאין צריך 'צפון' אלא בחטאות הבאות על עבירה ידועה כחטאת-חלב וחטאת נשיא, אך לא בכגון שעירי הרגלים וכדו' (עפ"י שיטה מקובצת א. וע"ע בזבח תודה).

'דתניא יכול יהא בן עוף טעון צפון, ודין הוא... ת"ל אתו. מה לבן צאן שכן קבע לו כלי, אלא... דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר: יכול יהא פסח טעון צפון... ת"ל אתו – מה לעולה שכן כלי... לעולם כדאמרן מעיקרא...' – צריך עיון, סוף סוף אותן ברייתות שבתורת כהנים כיצד ניישכן (הר צבי). ואפשר שהתנא נקט דרשה מסוימת לרווחא דמילתא, הגם שלאמיתו של דבר אין צורך באותה דרשה, כמו שמצינו הרבה כעין זה, שנקט התנא דרשה פשוטה יותר, על אף שבאמת למדים ממקום אחר, כמבואר בראשונים. ע' במצוין להלן נז: ובסנהדרין ג: (ב). וע' בשפת אמת ובחדושי הנצי"ב דרכים אחרות.

ע"ע במשך חכמה (ויקרא א, יא) בבאור הפירכא שבגמרא.

ענינים וטעמים

'איזהו מקומן של זבחים – קדשי קדשים שחיטתן בצפון... ודמון טעון הזיה על בין הבדים' – על ירך המזבח צפונה – ודרשו רז"ל: רוח צפונית אינה מסובבה, וכסא של שלש רגלים אינו עומד ויצטרך רגל רביעי, ולכך הקרבנות רגל העולם, וכן הכתוב אומר (תהלים מח) **הר ציון ירכתי צפון, ומזה שנינו איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון – אין ספק כי התנא הזה היה יודע כי ביהמ"ק הוא מקום הקרבנות, אבל מה שהזכיר בלשון שאלה 'איזהו מקומן של זבחים', הכוונה באיזה רוח, והוא משיב: שחיטתן בצפון, כי כן הוכיחו רז"ל מן הכתוב הזה הנזכר בקרבן עולה.**

ומה שאמר ודמון טעון הזיה על בין הבדים, פירושו כנגד הבדים שהוא מקום שהשכינה שם, וכענין שכתוב (שיר השירים א) **בין שדי ילין כלומר בי"ן שדי** ובאור אותיותיו שני בדי הארון (–בין שדי בחילוף אותיות שני בדי).

ובפרקי ר' אליעזר: ארבע רוחות נבראו בעולם, מזרח – שמשם האור יוצא לעולם, דרום – שמשם טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם, מערב – שמשם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחותם וגשמים יוצאין לעולם, צפון – שמשם החשך יוצא לעולם. ורוח צפון בראו ולא גמרו, אמר הקב"ה כל מי שיאמר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת' (רבנו בחיי ויקרא א,יא).

'במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת – תלה הכתוב חטאת לשחיטת צפון בעולה, כאילו היה עיקר צפון לעולה, ולמה?

ונראה על פי מה ששמעתי מכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה טעם שחיטת צפון בעולה, כי עולה באה על הרהור הלב שהוא במצפון, על כן מקומו בצפון, שנגזר שם צפון מפני שהוא במצפון מהחמה כמו שכתב האבן-עזרא. עכת"ד.

אך לפי זה יש להבין מדוע חטאת טעונה צפון, כי חטאת באה על מעשה עבירה נגלית בלי מחשבה לחטא, היפוך העולה?

ונראה על פי שכתבנו במקום אחר, שענין השוגג שהזדמן לאיש ישראלי לעבור עליו בלי דעת, הוא מחמת שבודאי מכבר השתוקק לאותו דבר, אף שהיה זהיר מלעשותו מחמת ציווי הש"י, מ"מ מאחר שהשתוקק לזה, הרי יש לו חיבור לזה הדבר, ועל כן מזדמן אליו הדבר הזה לעבור עליו בשוגג, והכפרה היא על מה שהשתוקק אליו כבר, ואם כן שוב הכפרה על שורש החטא שהביאו לזה, והיא המחשבה, על כן טעונה גם כן צפון. וזה שתלויה בעולה – להורות כי החטאת נמי הכפרה על הרהור הלב כמו עולה.

האומנם כי לכאורה יקשה על הנחה זו מהא דאיתא בתורת-כהנים (סוף פ' קדושים), לא יאמר אדם אי אפשר לאכול בשר חזיר, אלא אפשרי ואבי שבשמים גזר עלי. וידוע דעת הרמב"ם שיצא לחלוק בין העבירות השכליות להשמיעיות. ולדידי הפירוש על פי דברי האבן-עזרא בלאו ד'לא תחמד' שרבים תמדה איך אפשר שאדם לא יחמוד לדבר יפה ונחמד לעיניו. ונתן משל לזה, שהוא כמו שלא יתאוה האיש להיות לו כנפים לעוף למעלה, כי לדבר הנמנע לא יתאוה לו הטבע – ככה צריך איש הישראלי לידע שכל דבר שלא ניתן לו מן השמים, לא שייך אליו כלל, כמו כנפים לאיש, ולא יכול לקחתו בתחבולותיו, והוא נמנע ממנו על כן לא יתאוה לו כלל. ודפ"ח. ואף אנו נאמר, שכל שכן דבר שאסרה תורה היא עוד יותר נמנע מפחמין לאכילה. ומה שאמרו ז"ל אבל אפשרי ואבי שבשמים גזר עלי, היינו שבאם לא היה גוזר, היה באמת דבר טוב, כי הביט בתורה וברא את העולם, ואם על פי התורה היה דבר זה מותר ומאכל לאיש הישראלי, אז היתה לו צורה אחרת והיה באמת טוב, אבל עכשו שהתורה אסרה, אין זה רק רע וכפחמין לאכילה ואי אפשר להתאוות לו כלל.

ועל דרך זה תקיש לכל העבירות, שבאם לא אסרה תורה בהכרח שהיתה לו צורה אחרת והיה טוב וראוי, אבל עתה שאסרה תורה, שוב נמאס ואין ראוי להשתוקק אליו, ועל כן המשתוקק אליו הוא חוטא וצריך כפרה' (שם משמואל' צו תרע"א).

עוד בענין 'אפשרי ומה אעשה' – ע' במזבא בסנהדרין מג:

'הוראת הצפון בבטויו על שם המצפון, הסתר והטמירות, 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך'. ויסוד הענין של קדשי קדשים הוא, שהם מכוונים לעומת האורות הגנוזים, העומדים למעלה מכל סדר של גילוי, ומתוך שהם עומדים למעלה מרום עולם, ומכל ציור שיש לו אופן של התגלות, על כן הם יכולים להמתיק את כל המרורות ואת כל הרעות, שבגילוי צד הצפון שאיננו מסובב (ב"ב כה), שמשם יכולות הן לבוא בזעף ולהחשיך את אורות היקום והמציאות בכללותם. באה העבודה של קדשי הקדשים, להכין לכל תוכן של קדש מיתוק ותיקון. קדשי קדשים שחיתתן בצפון. ובתוך חביון המצפון מונח הכח של עליתה הנפלאה אשר לנפש הבהמית, ואוצרות כחותיה, המאוחדה עם נפש האדם וכחותיו בקשר שאיפת האדם להדבק בקדושה העליונה, בהקרבתה לשם גבוה.

ועל פי אותה התכונה, שהאדם מזכך ומעלה את נפשו על פי התשוקה הרעיונית התדירית של מסירות נפשו באהבה העליונה, בהשתוקקות קדושה לנעם ד' ואור יחודו העליון, ואותו צרור החיים המקשר את נשמת האדם בהזדמנות יוצאת מן הרגיל של מסירות נפש ממשית, בשביל כבודה של הקדושה הקשורה בכבוד שמים וקדושת דבר ד' העליון – כמו כן נפש הבהמה שיש לה יחש עם אותו האדם, הכללי או הפרטי, הוא מתעלה בסדריה התדיריים ע"י שחיתתה והעלאתה, בהסתלקה מחומרה לשם עבודת הקדש העליונה, באותה המדה של הסתר העליון, אשר בסוד ד' א"ל מסתתר. קדשי קדשים שחיתתן בצפון' (עולת ראייה עמ' קסו-י).

עוד בענין 'צפון' – אמרו במדרש (ב"ר צד,ה) שהוא מורה על עקדת יצחק, שאפרו צפון לזכרון לפני ד' תמיד.

ובאר במשך חכמה (ויקרא א,יא) שהכוונה על פי מה שאמרו (ב"ב כה) שרוח צפונית פתוחה – מורה על הבחירה החפשית המסורה לאדם. ואברהם אבינו פעל במעשה העקדה שנפשו של הישראלי תהא מסורה להשם, וכמעט ששלל הבחירה מבניו אחריו, עד שכמעט הוקבע טבע קיים בנפש הישראלי למסור עצמו על אהבת השי"ת.

ולכך לא נאמר 'צפון' בפרוש אלא בעולת הצאן ולא בבן בקר – זכר לאילו של יצחק הבא תמורתו. אבל בן הבקר אינו צפון לפניו, אדרבה, גם אלה תשכחנה מעשה העגל אשר עשו (וע"ש עוד תוספת דברים).

עוד יש לבאר, על פי מה שאמרו (מו): 'לשם ששה דברים הזבח נזבח... לשם השם' ופרשו בגמרא על הכתוב 'לה' – לשם מי שאמר והיה העולם. ובדוקא אמרו בלשון זו [ולא אמרו כדרך שמצינו בכל מקום בביהמ"ק 'מי ששיכן שמו בבית הזה' ע' מדות ב,ב ועוד] – כי העולם דומה לאכסדרה המוקפת בשלש רוחותיה ורוח צפונית אינה מסובבת, כמו שאמרו רז"ל. ענין רוח צפונית הוא סטרא דשמאלא, והוא הפתח הפתוח לעבודת האדם, שעל ידו ובבחירתו יוסבב צד צפון ועל ידי כך יושלם היקף הבריאה. וזו המחשבה שבשעת עבודת הקרבן – לשם מי שאמר והיה העולם, שכך הציב השי"ת בעולמו שיושלם על ידי עבודת ישראל וקרבתיהם (עפ"י בית יעקב ויקרא לה בשם הרד"ק מאיזביצא).

עוד על רוח צפונית המורה על בחירת האדם – ע' במובא בבבא-בתרא כה.

'מעדיני עלי את השמים ואת הארץ; בין גוי בין ישראל, בין איש בין אשה, בין עבד בין אמה, קורין את המקרא הזה: צפנה לפני ה' – זוכר הקדוש ברוך הוא עקדת יצחק' (ויקרא רבה ב,יא. ומובא בט"ז או"ח א סק"ח, ע"ש).

– הענין הוא, כי עיקר הקרבן היינו הרצון למסור נפשו להשי"ת, וזהו ה'צפון' – הענין הפנימי-המוסתר שבקרבן. אלא שבפועל נותן השי"ת להיות הבהמה תמורת האדם. וענין זה יכול להתקיים גם עתה, להיות צפונה – היינו המחשבה והרצון – לפני ה'. וזה פעל יצחק אבינו בעקידתו, והקב"ה קיבל שה חילופו.

וזה ענין הסמיכה בכל כחו על הקרבן – שבמחשבה ורצון הוא מוסר נפשו, רק שצריך להיות פעולה במעשה גם כן, וזה נעשה על ידי הבע"ה, אבל עיקר הפנימיות הוא מן האדם, וגם עתה בזמן הזה.

לכן תפילות כנגד תמידין תקנום, דכתיב 'ונשלמה פרים שפתינו' – שהדיבור יהיה כמעשה להצטרף עם מסירות-נפש שבמחשבה, כמו דכתיב 'ואשפוך את נפשי לפני ה' – שעיקר התפילה צריך להיות במסירות-נפש לה'. כי התמידים היו קרבן צבור, ולכך היו אנשי מעמד עבור כל ישראל, לקיים מסירת נפש – 'כי יקריב מכם', וכנ"ל.

על כן צריך להיות מוכן לזה הקרבן מאתנו ממש, ואז הקב"ה בונה ביתו לקבל הקרבן במעשה, כנ"ל. וכן בני ישראל אחר החטא, היו באמת מוכנים למסור נפשם לה', וניתנה להם העצה במעשה ע"י הקרבן (עפ"י שפת אמת ויקרא תרמ"ג תרל"א).

רמזים וטעמים נוספים בענין 'צפון' – ע' ראב"ע ויקרא א,ה; משך חכמה – שמות כט,יא; במדבר ז,יב.